

§ 89 Kyrkohandbok för Svenska kyrkan del I, forts.*Block E: Den allmänna gudstjänsten, Prefation och nattvardsbön*

MARTA AXNER IMS:

Ordförande! Jag talar för kyrkostyrelsen och vill börja med att yrka bifall till utskottets förslag. De ändringar som har gjorts i utskottet ställer sig också kyrkostyrelsen alltså bakom. Måltidens gudstjänst firar vi allt oftare, en lång utveckling under 1900-talet som har intensifierats de senaste decennierna och det gäller inte minst både stora och små. Ingen tidigare kyrkohandbok har varit i närheten av den mångfald som vi nu föreslår av antalet alternativ och omfattning vad gäller måltidens gudstjänst.

Kyrkostyrelsen instämmer i Läronämndens bedömning när det gäller motioner som föreslår ytterligare alternativ, nämligen att den är en god ordning när en kyrkohandbok ska antas att en gedigen beredning och analys av förslagen görs med hänsyn tagen till Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära. En sådan beredning med bred delaktighet och samtidigt en del av kyrkohandbokens reception och undantag från en sådan beredning bör göras med stor försiktighet. Läronämnden påpekar, och det här har ju varit uppe tidigare, att alla betydelsebärande motiv inte behöver finnas med i alla enskilda alternativ. I kyrkohandboksförslaget används många olika metaforer för Gud vilka är förenliga med Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära, och i bibeln finns också en mängd metaforer om Gud och bland dessa återfinns också föräldrarollen både som far och mor och där poängen är den nära relationen mellan Gud och människa. Jag ska inte ta upp alla kommentarer här men de små förändringar som har gjorts har i stort sett kommit efter Läronämndens yttranden som har inarbetats i utskottet och kyrkostyrelsen ställer sig alltså bakom detta.

FREDRIK SIDENVALL:

Ordförande! Kvaliteten i en kyrkohandbok när gudstjänstspråket formas handlar inte bara om hur det känns, hur det fungerar, hur det kommunicerar. Det har också med autencitet att göra. När Luther reflekterade över kyrkans gudstjänst så formade han just ordet Gottes Dienst, och det uttolkas inte först och främst som vår tjänst mot Gud utan Guds tjänst mot oss, Gud betjänar oss. I den tjänsten måste vi låta Gud få definiera sig själv i enlighet med sin uppenbarelse. Han får måste handla med oss så som han själv har format sin frälsningsplan, så som han talar i sitt ord. Det är en viktig förutsättning när vi prövar kvaliteten i kyrkohandboken. Konkret, när det gäller nattvardsbönerna så är det en mycket central del i luthersk gudstjänstuppfattning så betonas rörelsen från Gud till oss. Det är en nådesrörelse och nattvarden är rent evangelium. Där tycker jag att det är problematiskt när man bygger på våra böner, våra offranden, våra åkallan, utan nattvardens instiftelseord är en enkel påminnelse om att den helige Ande bereder rum. Jag vill alltså yrka på att vi minskar ner bruket av s.k. epikles. När det gäller prefationen på Mariadagar så står det, ”du möter oss i din son född av Maria”. Jag tycker att det finns en asymmetri där. Varför inte säga, ”du möter oss i din och Marias son”. I den tyska psalmen, som har samma melodi som *Härlig är jorden*, sjunger man ”Schönster Herr Jesu, Herrscher aller Enden, Gottes und Marien Sohn”. I det här finns ingen biologism, det stämmer ju också med Luthers förklaring till andra artikeln där det står om Jesus sann människa, född av jungfrun Maria. Vidare så är det av stor betydelse att vi skiljer på Guds eget väsende så som Jesu Kristi evige Fader i vilken vi inbjuds att bli hans barn. Det måste skilja strikt från vårt bruk av olika metaforer. Bibeln inrymmer inte bara metaforer utan en uppenbarelse av Guds väsende. Det är en försvagning när man

talare om Gud så som vår Fader. Vi kan ha alla möjliga erfarenheter av jordiska fäder, men Gud är Fader inte för att han påminner om våra fäder utan för att han är till sitt väsende Sonens Fader. När vi tror på Sonen, när vi döps till honom, förenas vi. Sonen inbjuder oss att dela hans barnskap hos Gud. Kort sagt så vill jag alltså yrka på motionerna 2017:96 och 2017:98 och i motion 96 så är det tre punkter, 1, 2 och 3.

KENNETH NORDGREN:

Ordförande! Jag står här som utskottsreservant och som sådan stöder jag utskottsbetänkandet vad gäller måltidsdelen som vi nu är inne på i de allra flesta delar. Utöver detta yrkar jag bifall till sex reservationer som i min mening kompletterar utskottsförslaget. Jag föreslår alltså att kyrkomötet beslutar att bifalla dessa reservationer i sin helhet. Reservationerna 20, 23, 24, 27, 28 samt 29, vilket är detsamma som bifall till motion 2017:40 men enbart punkterna 1, 3, 4, 5, 6, 7 och 8. Det var prologen. Den gemensamma nämnaren mellan de nyss uppräknade reservationerna och motionspunkterna är att med några få ord, inte så många om man räknar efter och det är några som har gjort det tidigare, räknar man efter så är det inte så många tilläggsord men de är desto mer väl valda och teologiskt omsorgsfullt valda, som kan komplettera kyrkostyrelsens ursprungliga förslag med några motiv som gör att de nya nattvardsbönerna ännu mera harmonierar med det ekumeniskt viktiga BEM-dokumentet vilket hade stor betydelse redan för 31 år sedan när 1986 års handbok med de då nya nattvardsbönerna antogs. I motion 40, där jag är medmotionär tillsammans med Tomas Jansson, framgår i BEM-dokumentet, som är en förkortning för Baptism Eucharist Ministry, alltså dop, nattvard och ämbete, att nattvardsfirandet i våra olika kyrkliga traditioner har många motiv men att några byggnadsdelar i firandet av nattvarden är särskilt konstitutiva, nämligen eukaristi/tacksägelse, en anamnes/ åminnelse, en epikles/åkallan om Anden och en avslutande doxologi, som kyrkohistoriskt hävdvunna och liturgiskt omistliga för måltidens uppbyggnad. Det här handlar ju inte om magi att vissa ord måste sägas med då undantag för instiftelseorden som vi i vår tradition menar är absolut omistliga. Det handlar inte om magi att ytterligare delmoment måste sägas för att det ska bli riktig nattvard. En nattvard blir det genom Kristi löfte. Det är grunden och att vi detta i gemenskap. Jag kan inte på dessa fyra minuter gå in på alla reservationstexterna men jag vill summariskt säga att det handlar inte, för att nu referera till en tidigare talare, om sådant här italienskt finlir mot vilket alla instinktivt bör träda upp som en svensk försvarsblockering, utan det handlar om några få ord som kanske inte tynger det hela verbalt så mycket men blir teologiskt desto viktigare.

ALVE SVENSSON:

Ordförande! Jag talar för reservation 16. Vi reserverar oss till förmån för att pingstidens prefation avslutas ”du sänder oss som kyrka att vittna om Jesus Kristus och uppenbara din vilja i världen” och för att ni ska förstå sammanhanget ska jag också läsa hur den är formulerad i handboken. ”Du har sänt oss sanningens Ande hjälparen som är hos oss för alltid. Skapelsen förnyas och budskapet om dig når över alla gränser. Du sänder oss som kyrka att vittna om Jesus Kristus och förverkligar din vilja i världen.” Varför reserverar vi oss mot detta? Vi tror att det är ett övermäktigt uppdrag för kyrkan att förmå, förverkliga Guds vilja i världen. Däremot tror vi att det är kyrkans kallelse som det står att vittna om Jesus Kristus och också

genom vittnesbördet om honom uppenbara eller visa vad som är Guds vilja i världen. Därigenom så stöder vi alltså reservation 16.

JULIA KRONLID:

Ordförande! Jag vill börja med att yrka bifall till reservation 17, 18, 19, 25 och 26 i det här blocket. I förslagen till nattvardsböner i kyrkohandboken framför allt nattvardsbön 4 och 8 finns det här en otydlighet i nattvardens innebörd och realpresens. Vi läser formuleringar om att "Gud möter oss i varje dags förväntan, arbete, lek och vila". Det finns också formuleringar som "räck oss i detta bröd och vin din välsignelse och kärlek". Jag menar att nattvarden är ett av kyrkans heliga sakrament och det ska inte finnas någon tveksamhet i nattvardsbönerna kring nattvardens innebörd utan nattvardsbönerna ska leda församlingen in i tro på nattvardens betydelse, att vi får ta emot Kristi kropp och blod. Vidare finns förslag från kyrkostyrelsen i nattvardsbön 6 till följande formulering, "Du som är en fader och en moder för oss" och en liknande formulering återfinns också i förbön 4 som jag har nämnt tidigare. Gudstjänstutskottet däremot har en formulering som lyder "Du som är som en fader och moder för oss" i nattvardsbön 6. Den här ändringen har inte gjorts i förbön 4. Det finns alltså två lite olika formuleringar här i samma kyrkohandbok. Jag ser båda de här formuleringarna som problematiska. I den första görs en teologisk tolkning att Gud är vår mor och man frångår här det som Fredrik Sidenvall tidigare pratade om att Gud uppenbarat sitt väsen för oss som Fader. Läronämnden gör här anspråk på att man vet huruvida Gud är maskulin eller feminin. Givetvis är Gud allsmäktig och kan inrymma både faderliga och moderliga egenskaper. Det finns många metaforer i bibeln men "Gud vår far" är för mig inte en metafor, det är en verklighet. Jag gör inte anspråk på att veta, men jag är övertygad om och har en tro på att Jesus visste vad han talade om. Han ropade på korset "Far, far varför har du övergivit mig". Han talar åtskilliga gånger i bibeln om sin far i himmelen som också kan översättas med min pappa. Jag som troende har sedan barnsben bett till min himmelske fader, till allas vår himmelske fader. Det finns inga politiska ambitioner i världen som kan ta det ifrån mig. Likaså menar jag att det är problematiskt att beskriva som en far, lite som en far bland alla andra. Jag menar att vi ber ju i Herrens bön "Vår Fader", vi ber inte "Du som är som en fader låt ditt namn vare helgat". Det skulle låta lite märkligt.

BERTH LÖNDAHL:

Det har sagts vid flera tillfällen att alla moment i kyrkohandboken behöver inte säga allt. Bekymret blir emellertid när ett moment motsäger eller gör det otydligt som är just det som det momentet i själva verket ska tydliggöra och då oroar det mig. Så är det i flera av nattvardsbönerna, de eukaristiska bönerna, och jag ska ta två exempel. Den ena är nattvardsbön 4, där det sägs det så här, "Gud i Kristus är du här i varje dags förväntan i arbete, lek och vila, i bön och lovsång, i bröd och vin". Som formulering är det vackert men det synliggör inte att det är en kvalitativ skillnad på Kristi närvaro i förväntan, arbete, lek och vila contra vad hans närvaro är i brödet och vinet. På samma sätt är det i nattvardsbön 8, "Räck oss i detta bröd och vin din välsignelse och kärlek". Även det är en mycket tilltalande formulering men samtidigt så osynliggör det vad det är som räcks oss i nattvardens bröd och vin. Det som blir otydligt i de här nattvardsbönerna är alltså skillnaden mellan det som är ubikvit och det som är realpresens. Ubikvit syftar på Guds allerstädes närvaro, Guds försyn, dvs. att Gud möter oss och delar vårt arbetes möda och kamp, våra livs

olika situationer och är närvarande i våra liv. Realpresensen innebär att Kristi kropp och blod är det som räcks oss i nattvardens bröd och vin. I nattvardens bön 4 så blir det emellertid det likställt med hur Jesus Kristus är närvarande i nattvardens bröd och vin med det som är ubikviteten. Men Svenska kyrkan har en nattvardssyn som innebär att det som räcks oss i nattvardens bröd och vin, det är Kristi kropp och blod, ingenting annat. Det är inte en allmän närvaro utan det är en kvalitativ skillnad i den meningen att här är Kristi kropp och blod. Den som mer än någon betonar detta var Luther själv. Det finns alltså en risk att vi möter här en tendens till en reformert syn på nattvarden, en övergång från realpresens till en symbolisk tolkning av närvaron. Jag tror också att det ofta är så man uppfattar Kristi närvaro i brödet och vinet, att man uppfattar det som symboler för hans närvaro. Men detta är inte en luthersk teologi utan den är att kroppen och blodet är detta bröd och vin. Det finns olika sätt att se på vad en symbol är och symbol syftar ju på det som håller ihop, som är förenat i motsats till diabol, det som söndrar och splittrar. I vårt moderna sätt att tala om symbol så är symbolen inte förenat och identiskt med det den uttrycker. H₂O är symbol för vatten men är inte detsamma som vatten men en vattendroppe kan vara symbol för ett helt hav, därför att där förenat med det hav som det uppgår i. Så är det också här med Kristi närvaro i nattvardens bröd och vin. Det är inte en symbol i en yttre mening som, så att säga, ska ge ett tecken på att han är här utan det är en symbol i den meningen att hans kropp och blod i nattvardens bröd och vin är förenat med den kroppen och det blodet som dog för oss på korset. Det är en realpresens. Det är det offer som en gång skedde aktualiseras i nattvardens skeende och räcks dig och mig, rakt igenom tid och rum så blir alltså Kristus närvarande här och nu och det är olyckligt om detta blir otydligt.

Jag yrkar därför bifall på motion 2017:19 punkt 1 och 2, motion 2017:67 och reservationerna 16, 17, 18, 19, 20, 21 och 25.

DAG SANDAHL:

Ordförande! Jag har ett yrkande om ändringar i nattvarsbönen 5. Där heter det "lovad är du himmelens och jordens herre som så älskat", fast Gud älskar ju inte, särskilt i nattvarden, utan Gud är kärlek och Guds kärlek skapas i hela universum. Jag tycker att det ska heta "lovad är du himmelens och jordens herre som så förbarmat dig över oss människor att du gett oss din ende son", alltså handlingen som sker och som vi njuter de välsignade frukterna av i mässan. Före instiftelseorden måste vi väl ändå säga "som vi bär fram inför dig så att vi genom dem får del av". Gåvorna gör någonting, ger någonting och den preciseringen tror jag också är viktig. Så två ändringar i nattvarsbön 5 och jag har inlämnat detta på papper.

KJELL PETERSSON:

Ordförande! Jag yrkar bifall till motion 2017:67 och den handlar om acklamationen efter instiftelseorden. Där är det ju så, vilket jag tycker är väldigt bra, att förslaget har att man ska kunna säga efter instiftelseorden "stort är trons mysterium". Det är alldeles utmärkt. Det jag gör i denna motion är att jag ber och önskar att man ska kunna ha två alternativ till detta, antingen "trons mysterium" eller "detta är trons mysterium" och då naturligtvis också "stort är trons mysterium". Innehållsligt kan jag inte se att det är någon skillnad mellan de tre acklamationerna därför att alla tre uttrycker den trons hemlighet att Kristus är reellt närvarande i det välsignade brödet och vinet och den efterföljande församlingsacklamationen markerar att denna trons hemlighet är sammanlänkad med Kristi död och uppståndelse, och att den föregriper

Kristi återkomst vid tidens slut. Jag föreslår alltså att dessa två ska kompletteras. Jag blev väldigt förvånad när jag såg Läronämndens yttrande över denna motion, där den säger att de alternativa förslag, alltså ”trons mysterium” och ”detta är trons mysterium” som framförs i motion 67, kan uppfattas som uttryck för en begränsande lokalisering av mysteriet till nattvardselementen och är därmed ett oklart uttryck för Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära. Nu kan naturligtvis inte en enkel ledamot av kyrkomötet säga emot Läronämnden, det begriper jag är alldeles omöjligt, men jag skulle vara väldigt tacksam om någon från Läronämnden för mig kunde förklara vad i den här begränsande lokaliseringen egentligen innebär och betyder. Jag har väldigt svårt att se någon skillnad i detta. Mitt yrkande kvarstår och så hoppas jag själv personligen att Läronämnden ska tala med mig.

TOMAS JANSSON:

Ordförande! Jag yrkar bifall till reservation 20, 21, 22, 23, 24, 27, 28 och 29 vilket är lika med bifall till motion 2017:40 punkter 1–8 samt jag yrkar bifall till motionens punkter 9–12.

Att välja böners ord är något som vi har stor frihet i och Gud ger oss stor frimodighet i att uttrycka våra känslor och vår önskan inför vår Herre. Det finns dock av hävd en speciell sorts böner där friheten är lite mer beskuren och det är nattvardsbönerna. Historiskt och ekumeniskt har man lagt stor omsorg om att hitta rätt ord när det gäller nattvardsens formuleringar. Det är därför som det stora ekumeniska BEM-dokumentet så tydligt visar på vilka de gemensamma ekumeniska insikterna är kring nattvardsbönerna. Handboksförslaget bidrar denna gång med ett flertal korta nattvardsböner och jag kan instämma i den ambitionen. Det är en bra idé att också kunna ha korta nattvardsböner som komplement till de längre. Jag tolkar att det är därför som man också i vissa böner ibland låter något sådant här centralt moment uteslutas. I min motion 2017:40 vill jag visa på att med några små enkla ords tillägg behöver man faktiskt inte utesluta några av momenten alls. Läronämnden har yttrat sig angående nattvardsbönerna, att nattvardsens giltighet inte är beroende av att alla moment finns med i alla alternativ. Det är något som jag delar och instämmer i fullt ut. Nattvardsens giltighet är beroende av Jesu Kristi löfte. Men om utskottet avstyrker motionens förslag mot bakgrund av just av Läronämndens yttrande då vill jag påstå att man misstolkar Läronämnden. För att saker och ting kan utgå innebär inte att Läronämnden säger att vissa saker bör utgå ur nattvardsbönerna. Självklart är det en fördel ju rikare och fylligare bönerna är oavsett deras längd på såväl korta som långa. Mitt förslag är alltså att med små tillägg så kommer vi att få ännu bättre böner och därmed visar också Svenska kyrkan sin ambition att stå i ekumenikens mittfåra och visa en stark och tydlig liturgisk medvetenhet i nattvardsfirandet.

Därför yrkar jag till bifall i förslagen i motion 2017:40.

DAN SARKAR:

Ordförande! Jag har ett förslag som jag kommer att komma till och som jag har lämnat in. I utskottets skrivelse på sidan 113 finns det en ny nattvardsbön 14 som är tagen från handbok 86 med små variationer eller är det små? ”likaså tog han bågaren, tackade och gav åt lärjungarna och sade drick av den alla oss igenom din Andes kraft så att vi i våra liv förverkligar din kärlek och bereder väg för ditt rike ibland oss. Din är all ära och härlighet, nu och i evighet, amen. Denna bågare är det nya förbundet genom mitt blod”. Hörde ni, vi har fått ett nytt instiftelseord. Jag undrar om det här är ekumeniskt förankrat? Jag inser ju att det här är ett skrivfel och

det är inget konstigt, och därför är mitt yrkande att nattvardsbön 14 ska ha samma ordalydelse som nattvardsbön G i handbok 86.

Det andra jag vill tala om här är Fredrik Sidenvalls motion om prefation på Mariadagar som Läronämnden sågar när Fredrik menar att Jesus är Guds och Marias son, så säger Läronämnden att det finns ett läromässigt viktigt företräde för teologin framför biologin i inkarnationsteologin. Det läromässigt viktiga företrädet för teologin framför biologin i inkarnationsteologin. Det här är trams. Det här tror inte vi. Kristendomen är faktabaserad, inte fiktionsbaserad. Teologin bygger på biologin. Något har hänt i vår verklighet. Gud har blivit människa.

EVELINA JOHANSSON:

Ordförande! Kommer ni ihåg de där små olikheterna i parallella ordningar som skulle bli svåra för stift och domkapitel att hantera? I lovsägelsens inledning ”upplyft era hjärtan till Gud” i handboksförslaget har utsatts för just en sådan liten ändring som skapar sådana svårigheter, kanske inte för domkapitlet men väl för gudstjänstfirare och då framför allt de ovana gudstjänstfirarna. Jag talar om ”upplyft era hjärtan till Gud”, ”vi upplyfter våra hjärtan”, ”låt oss tacka Gud vår Herre, allena Gud är värd vårt tack och lov” ska det heta nu. Det som händer naturligtvis i det här ”upplyft era hjärtan” det är en kort dialog, den är ganska lätt att lära sig. Vana gudstjänstfirare kan den utantill. De läser inte slaviskt i agendan. Det kanske inte är något problem om man bara är några få gudstjänstfirare, men när man är en ganska manstark församling, det som då händer när man gör den här typen av små ändringar är att den stora majoriteten av församlingen de sjunger naturligtvis på som de alltid har gjort, samma formulering som vanligt. Den stackaren som är där för första gången och som sjunger lydigt innantill i sin agenda upptäcker plötsligt att varför sjunger alla andra olikt mig, vad har jag gjort för fel. Vederbörande har kanske inte gjort något fel men det kanske de har gjort som har beslutat om just sådana här små ändringar i etablerade ordningar som skapar svårigheter för just de ovana gudstjänstfirarna som man egentligen ville möta med sin nya ordning. En manstark församling av vana gudstjänstfirare är inte lydiga. De lusläser inte agendan för att se om det möjligen har kommit in någon liten ändring. De firar gudstjänst så som de är vana med sin ryggmärg och sina hjärtan. Gud välsigne dem för det, men för de ovana gudstjänstfirarnas skull bör sådana här små ändringar undvikas. Därtill vill jag anföra fader Martin Luther som skriver, ”vinet må det förbli eller ej, för mig är det nog att Kristi blod är där. Vinet må det gå som Gud vill, och hellre än att ha idelt vin med svärmarna”, alltså Calvin och Zwingli, ”vill jag ha idelt blod med påven”. Läronämnden tycker uppenbarligen att det är ett större problem med mariologi och offermotiv i de böner från Artos-missalet som föreslås i motion 2017:19 än det faktum att liggande förslag innehåller böner som är otydliga eller obefintliga i fråga om realpresensen. Jag håller nog med Luther där, Jag har nog hellre idelt blod med påvens mariologi än idelt vin med något annat.

Bifall till motion 2017:19.

BISKOP FREDRIK MODÉUS:

Ordförande! Nu är vi några ur Läronämnden som ska kommentera några av de saker som har sagts. Jag ska tala om hur vi benämner Gud. Läronämnden skriver att det är förenligt med Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära att tala om Gud både som far och som mor. Läronämnden understryker att det finns många sätt att tala om Gud i bibeln, som klippa, som örn, som källa och som förälder, både som far och som mor.

Ett exempel på det senare ur Gamla testamentet är profeten Jesajas ord, som en mor tröstar sitt barn så ska jag trösta er. Ett annat exempel ur Nya testamentet är Lukas 15, där Gud är kvinnan som letar efter det borttappade myntet. Skälet till, så klart, att det vanligaste att tala om Gud som en far i bibeln är ju enkelt. Man gjorde så på den tid då bibelböckerna skrevs. Men låt oss nu ta ett steg vidare för i grunden handlar detta om både bibelsyn och om synen på uppenbarelsen. På frågan om bibeln är Guds ord eller om bibelböckerna innehåller Guds ord är mitt svar det senare. Luther talar som bekant om att Kristus är skriftens kärna och stjärna och att det är det som driver Kristus som är Guds ord, alltså det som verkar befrielse och upprättelse för människor. Att Gud i bibeln, som sas här tidigare, i sitt väsende är fader eller presenterar sig som fader, som det står i motion 2017:96 och att detta därmed skulle vara det enda sätt på vilket vi ska tilltala Gud är enligt min mening utifrån en luthersk bibelteologi att gå ett steg för långt. Förutom bibelsyn handlar den här frågan också om uppenbarelsen. I teologins historia talas ofta om att Gud är både fördold och uppenbarad. Uppenbarelsen låter oss veta tillräckligt om Gud men inte allt. Det mesta förblir omöjligt att veta. Det gudomliga ligger bortom rum och tid och bortom det mänskliga språkets begränsningar. Ty jag är Gud och inte människa, står det hos profeten Jesaja, Det är som om Gud ville säga, lås inte in mig i alltför snäva språkliga kategorier. Låt språket vara rikt. Sammantaget, det är viktigt att komma ihåg att det religiösa språket rör sig i ett landskap där vi trevar efter sätt att uttrycka oss. Vi behöver använda många bilder för det vi ytterst inte kan förstå. Vi talar om Gud på många sätt och det är en rikedom att tala om Gud både som far och som mor.

JULIA KRONLID (REPLIK):

Ordförande! Naturligtvis är det så att det finns många saker som Gud liknas vid, det finns många metaforer i bibeln som klippa, som källa, men ska det verkligen liknas vid, likställas med det begreppet som vi har, vår far. Ska vi då kunna byta ut t.ex. Herrens bön och be till vår klippa eller vår källa? Ska vi kunna byta ut treenighetsbegreppet med ”klippa, Sonen och Anden eller källan”, ”Sonen och Anden eller kanske då ”modern, Sonen och Anden”? Jag kan tycka att vår far kan inte likställas med andra metaforer. Naturligtvis, Gud liknas vid många saker, ska vi även kunna säga Gud som en mor, att Gud kan ha moderliga egenskaper? Men det kan inte ges samma dignitet som fadersbegreppet.

BISKOP FREDRIK MODÉUS (REPLIK):

Jag menar att det är viktigt att hålla två tankar i huvudet samtidigt. Det ena är att det är självklart så att det som traditionen bär till oss det är ett sätt att tala om Gud som fader och det är mycket viktigt. För mig handlar det inte om att ersätta utan om att komplettera, och det handlar om det religiösa språkets karaktär där jag tänker att det är väsentligt att komma ihåg att vårt språk aldrig någonsin räcker till för att beskriva den gudomliga verkligheten. Någon sa här tidigare att det i kyrkohandboksförslaget står fader 51 gånger och moder två, och då menar jag att det handlar inte om att ersätta fader med moder utan om att visa att språket för det som är bortom orden måste vara rikt.

JULIA KRONLID (REPLIK):

Det jag menar är att när vi skriver likalydande, att Gud är vår far och mor så ger vi de här begreppen samma dignitet. Jag tycker inte att det håller teologiskt. Det är så djupt förankrat med fadersbilden och att Gud har uppenbarat sig som far, som Jesu far, och genom jungfru Maria som Jesu moder. Däremot ska vi naturligtvis inte

begränsa begreppet far till vad vi ser kanske som en far i Sverige eller en biologisk far. Vår himmelske fader inrymmer så mycket mer än det som allsmäktig Gud. Det är inte det jag är ute efter, Jag är övertygad om att detta kommer att vara svårt för en del präster att ta emot, att kunna ta till sig i sitt hjärta och att be till Gud som sin mor ...

BISKOP FREDRIK MODÉUS (REPLIK):

Jag tänker att det är viktigt att skilja mellan tradition och teologi. Traditionen bär till oss ett sätt att tala om Gud som far men teologiskt är det viktigt att bevara den stora ödmjukheten för att det vi försöker beskriva med våra ytterst bristfälliga ord är en verklighet som språket aldrig rör på. Därför behöver vi både kunna tala om Gud som far och som mor och använda ett stort antal andra sätt att uttrycka det som är bortom språket.

FREDRIK SIDENVALL (REPLIK):

Ordförande! Martin Luther framträder som skrifteolog, som rannsakar skrifterna, som är övertygad om att den allvetande evige Gud som har skänkt oss språket som gåva och uppenbarar sitt väsende, sin sanning i skriften. Det vi hör biskopen tala om här är inte luthersk teologi, möjligen är det Bultmanns teologi, och det är en upplösning av trons och lärans grund på ett oerhört sätt. Vad Läronämnden nu åtar sig är att kalla samman ett världskyrkomöte med företrädare för samtliga kristna kyrkor där man bör förankra denna unika upptäckt att Gud är vår moder, att vi ska samlas kring en modergudinna. Det är ju, om man verkligen menar det, att man ska kunna likställa det vi i den nicenska trosbekännelsen bekänner, jag tror på en enda Gud så måste man ju då ta steget fullt ut ...

BISKOP FREDRIK MODÉUS (REPLIK):

Svaret blir ungefär detsamma som jag gav innan att den kristna traditionen är mycket tydlig med att tala om Gud som fader både i bibelböckerna och i de ekumeniska bekännelserna och i teologins historia. Det är självklart så att det är ett arv att ta på ett mycket stort allvar. I den stund det utesluter andra sätt att tala om Gud så har vi gjort något med det religiösa språket som inte är till gagn för vår tro och vår teologi.

FREDRIK SIDENVALL (REPLIK):

Alltså, här hör vi glidningar. Du skiljer på teologi och tradition men nu för du in i traditionsbegreppet det som vi i vår kyrka kallar Den heliga skrift som enligt Uppsala mötes beslut är den norm, vilken hela kyrkans lära ska prövas, som ligger bakom det vi kallar för formalprincipen, skriften allena, som måste uppfattas som grunden dels för traditionen, det som är norma normans, dels för teologin. Teologi är ju att försöka förstå Gud utifrån hans egen uppenbarelse i språklig gestalt, i språkliga satser och vi är inte lämnade åt våra egna filosofiska spekulationer och om det är det du betecknar som teologi är det ytterst olutherskt.

BISKOP FREDRIK MODÉUS (REPLIK):

När du talar om Uppsala möte så ligger det en bra bit före den historisk-kritiska bibelforskningen som jag menar att vi måste ta på ett stort allvar när det gäller synen på Guds ord och bibelns ord. Jag hävdar fortfarande att vi behöver vidmakthålla många olika sätt att tala om det som ligger bortanför.

EVELINA JOHANSSON (REPLIK):

Det som då och då kommer till synes i de här frågorna är ju på något sätt hur handboksförslaget tar spjörn mot bibeltexterna och jag tänker att ett ideal för en kristen att bedja måste vara på ett sådant sätt som flyter med det Gud ger oss i bibeln. Frågan är ju inte bara hur bibeln talar om Gud utan hur talar Jesus till fadern, till den första personen i gudomen. Jesus talar till den första personen i gudomen just så som fader. Det är ju en oerhörd rikedom att vi som kristna får vara samme faders barn, att inte skilja på hur vi talar till Gud och hur vi talar om Gud blir problematiskt och där måste ju rimligen Jesus sätt att åkalla vara någon mening för en kristen,

BISKOP FREDRIK MODÉUS (REPLIK):

Som jag sa innan, skälet till att det är vanligast att tala om Gud som en far i bibeln är ju att man gjorde så på den tid då böckerna skrevs. Jesus själv lever ju i en tradition där man talade om Gud som fader. Hur skulle han kunna ha valt ett annat sätt att tilltala det som ligger bortom språket? Det är för Jesus, tänker jag, självklart att använda fadersmetaforiken medan det i vår tid är naturligt att utvidga sättet att tala om Gud och göra det på många fler sätt.

EVELINA JOHANSSON (REPLIK):

Såsom allsmäktig Gud så är det klart att frågan om hur Jesus skulle ha kunnat göra på ett annat sätt, ja rimligen kan Jesus göra precis vad han vill men jag förstår att det inte är det du menar. Intressant är ju alltid när man talar om det här med hur vi ska så att säga utöka till ett mer kvinnligt sätt att tala om Gud att kyrkan även från första tid när man inte tänkte i de banorna aldrig hade svårt att attrahera kvinnor. Vi såg ju av debatten igår apropå Niklas Grahns motion att så är det inte idag heller. Det är snarare så att kyrkan har svårt att attrahera män. Om syftet med att tala om Gud i kvinnliga termer hellre än att ge fadersbegreppet en särställning Jesus ger det är att attrahera kvinnor hugger man kanske lite i luften tror jag.

BISKOP FREDRIK MODÉUS (REPLIK):

Repliken blir avsevärt enklare den här gången. Jag skulle kunna svara så här, det har jag aldrig sagt. Argumentationen har inte handlat om ifall vi ska attrahera män eller ifall vi ska attrahera kvinnor utan det har handlat om det faktum att fader är sätt att tala om Gud som vi har i bibel och tradition, och att vi behöver ta på allvar att människor behöver olika sätt att närma sig det gudomliga. Det handlar inte om att attrahera den ena eller andra gruppen.

DAG SANDAHL (REPLIK):

Ordförande! Jag kan meddela att jag just har avslöjats. Fredrik Modéus har icke läst Ingemar Öberg, Bibelsyn och bibelbruk hos Martin Luther. Den kom 2003 och är slutsåld på förlaget just nu men kanske kan nytryckas. Det är en framställning som i allt slår sönder din beskrivning av Luthers bibelsyn. Sedan ska vi vara artiga mot varandra, så trams får man väl inte säga. Men trams skulle jag annars ha sagt om Fredriks sätt att tala om uppenbarelsen, därför att det finns somligt som är direkt uppenbart och inte förhandlingsbart, det är nämligen vad Jesus säger om Gud fadern och där dribblar du om de teologiska kategorierna. Men det är inte personligt utan det är sak och kliniskt. Men vi är oense.

BISKOP FREDRIK MODÉUS (REPLIK):

Jag menar att det som är uppenbarat är definitivt Guds kärlek till oss i Jesus Kristus, försoningens och förlåtelsens verklighet och den helige Andes närvaro i vår mitt. Sådana saker är uppenbarade. Men sättet att ge namn åt det utsägliga måste vi vara mycket ödmjuka inför.

DAG SANDAHL (REPLIK):

Ordförande! Det här är ett vanligt teologiskt grepp att tala om ödmjukhet så fort det krävs preciseringar. Det är klart att vi ska vara ödmjuka när vi bedriver teologiskt arbete. Därför kan jag rekommendera Ingemar Öbergs bok, Bibelsyn och bibeltolkning hos Martin Luther. Den är ödmjuk, den ställer sig under ordet.

BISKOP FREDRIK MODÉUS (REPLIK):

Det som ska preciseras är det som är för tron oundgängligt, och det som är för tron oundgängligt är Kristi försoningsgärning, att den gäller, att den gäller för mig och att den gäller för dig, ja t.o.m. för dig, inte någonting som hör till den yttre språkdräkten.

BISKOP MIKAEL MOGREN:

Ordförande! Jag vill ge några kommentarer till den mycket intressanta diskussionen som var tidigare om epikles, ubikviteten, närvaro i nattvarden och över huvud taget nattvardsbönen, det är ju det det handlar om. Och det var ju fråga om realpresensen och om den verkligen uttrycks i handboksförslaget, vilket den gör, men det finns en annan röst här i rummet också som säger att det är för mycket epiklesbön, alltså bönen om Anden. Det är ju traditionen från luther-ortodoxin och från Luther att det räcker med instiftelseorden. 1942 års handbok hade väl epiklesen lite förutsatt, men den var inte fullt utskriven som den blev i 1986 års handbok, inte i alla nattvardsbönerna men den har ju blivit tydligare i det här förslaget, bönen om den heliga Ande t.ex. ”Kom helig Ande till oss och dessa gåvor”. Det är spännande att se att det där motståndet mot epikles finns kvar eftersom det är en del av vårt arv.

Det talas om ubikviteten contra realpresens. Ubikviteten betyder att Kristus är närvarande överallt, Guds totala närvaro i skapelsen. Den uttrycks ju på många ställen i lovsångerna och nattvardsbönerna, men det är inte samma sak som realpresensen för den är alldeles jättetydlig i handboksförslaget, eftersom den är bunden till instiftelseorden och de ska stå oförändrade, om det inte finns korrekturfel. De ska stå som de ska göra ifrån bibelmaterialet. Att det kan verka som om det inte finns bön om Anden och heller inte anammes, alltså det där som är att antyda Jesu liv och Jesu liv på jorden, det beror på traditionen att förutsätta, antyda. Det finns tydligt utskrivet i det viktiga dokument som vi fick med BEM på 1980-talet, i det svar som Svenska kyrkan då gav. Då stod det om det förutsatta och antydda och det finns tydligt den traditionen i det här materialet, att det inte alltid skrivs ut utan det antyds.

FREDRIK SIDENVALL (REPLIK):

Luther upptäcker ju i sitt bibelstudium hur nära den heliga Ande är förbunden till ordet och ser det så att Anden verkar, inte omedelbart, utan medelbart genom ordet och sakramenten och det vill han inte undergrävas genom epiklesen. Det här kommer ju i uttryck i svensk språkdräkt första gången i röda boken och där sker ju då en reaktion mot detta för att inte undergrävas, tanken på att den heliga Anden verkar genom instiftelseorden. Jag tycker det är viktigt att behålla det. Det andra,

vad som är svagheten i de nya nattvardsbönerna är ju detta att det är inte Kristi allmänna närvaro utan Kristi mänskliga kropps och blods närvaro i bröds och vins gestalt genom Kristi två naturer förbinder sig med varandra.

BISKOP MIKAEL MOGREN (REPLIK):

Jag har den största respekten för den här traditionen som är att när Guds ord kommer i svang så räcker det, för det är Guds Ande i det. Det behövs inte en särskild bön för Anden i nattvarden. Det där har vi ju i vår tradition när vi måste förkorta mässan, t.ex. vid en dödsbädd, att det kan räcka med instiftelseorden i specialfall.

BERTH LÖNDAHL (REPLIK):

Tack och lov så kan man inte ändra instiftelseorden utan där blir verkligen den inkarnatoriska närvaron realpresensen verklig. Det som komplicerar är däremot att nattvardsbönerna runt omkring otydliggör det som är realiteten i inkarnationsorden. Där är t.ex. i nattvardsbön 8 det sägs så här, ”räck oss i detta bröd och vin din välsignelse och kärlek” så är det menar jag ett otydliggörande. Det behöver egentligen sägas ”räck oss genom din kropp och ditt blod din välsignelse och kärlek” för då är det tydligt vad är det som räcks oss i nattvarden bröd och vin. Det är inte bröd och vin, det är Kristi kropp och blod, eller för att säga det på ett annat sätt mer lutherskt, det är i yttre mening är det bröd och vin fullt ut, till 100 procent, och till 100 procent är det Kristi kropp och blod. Detta gäller även när det gäller nattvardsbön 4 där är formuleringarna just sådana att närvaron i nattvarden bröd och vin identifieras med närvaron, den ubikviteta närvaron, om jag säger så.

BISKOP MIKAEL MOGREN (REPLIK):

Det är helt uppenbart att handboken inte menar att Kristi närvaro, den inkarnatoriska närvaron i Kristi kropp och blod i brödet och vinet skulle vara poesi. Men den här frågan är ju närmast poetisk, om hur språket omkring ska vara, Jag kan inte hålla med om att de där formuleringarna, som du nämnde på slutet, skulle säga att också instiftelseorden skulle beröra ubikviteten, den berör ju realpresensen.

BERTH LÖNDAHL (REPLIK):

Nej, det har blivit missförstånd och det kanske jag som är orsak till det. Däremot är det så att i nattvardsbön 4 så står det så här, ”i Kristus är du här i varje dags förväntan i arbete, lek och vila hos varje människa i glädje, sorg och kamp, i bön och lovsång, i bröd och vin”. Plötsligt i den uppräkningsen så kommer bröd och vin som om Kristi närvaro i brödet och vinet är på ungefär samma sätt som hans närvaro är i arbete, lek och vila. Det är här jag menar det blir väldigt otydligt.

BISKOP MIKAEL MOGREN (REPLIK):

Ubikviteten består och att i den bryter in realpresens, för det är klart att brödet och vinet, Kristi kropp och blod, också omfattas av ubikviteten men den omfattas också av realpresensen. Och att en anamnes så där poetiskt böljar in i brödet och vinet, jag kan inte säga någonting emot det. Vad är problemet?

EVELINA JOHANSSON (REPLIK):

Det kunde ju tyckas som att det borde vara självklart att instiftelseorden i sig signalerar realpresensen tillräckligt tidigt, men jag tänker att du borde nog lika väl

som jag vara medveten om att handboken landar i ett sammanhang i Svenska kyrkan där synen att instiftelseorden mer är en berättelse om Jesu instiftelse av nattvarden blir allt vanligare. Den är vanligt förekommande på prästutbildningen. I det sammanhanget så är det oerhört olyckligt att bönerna runt omkring är så pass otydliga i tre, sex, eller om man vill vara snäll i tre fall av tolv. Det är ändå ganska mycket. Vad finns det för skäl till att inte låta realpresensen uttryckas tydligt i hela nattvardsbönen i alla tolv fallen. Det finns korta varianter på det, Artos-missalet i motion 2017:19, ger ju många bra exempel på korta böner som ändå är tydliga.

BISKOP MIKAEL MOGREN (REPLIK):

Utifrån det som vi diskuterade nyss, det här med Guds Ande i Guds ord, så att tro på Guds ord att instiftelseorden har kraft och att bönerna omkring nattvardsbönen behöver inte återupprepa Guds ord, eller de behöver inte vara Guds ord exakta. De ska tvärtom vara en lovsång, de ska tvärtom vara en fortsättning på det här utflödet från Guds levande ord. Och att det är berättelse, ja det är det också samtidigt som det är realpresens. Men det är klart att det finns ett berättarmotiv i dem också, för det berättas en berättelse. Men det är inte det som gör det till Kristi kropp och blod, utan det är ju Kristi löfte.

EVELINA JOHANSSON (REPLIK):

Hur tror du att det landar i en kyrka där en syn som är främmande för den lutherska nattvardssynen att realpresensen inte är en realitet när det finns nattvardsböner som gör det så pass otydligt? Hur tänker du att det landar? Är det inte risk att det stärker den uppfattningen? Är det här verkligen rätt tid att göra det ännu mer diffust jämfört med gällande handbok? Jag var 20 år innan jag lärde mig att lutheraner tror att nattvarden är Kristi kropp och blod. Det är ingenting som kommer av att man hör instiftelseorden tyvärr. Till mig kom det för att jag läste dogmhistoria, tack och lov. Det skulle ju ha kommit genom ordentlig undervisning i ämnet. Men det hjälper inte med diffusa nattvardsböner, inte det läge vi har idag.

BISKOP MIKAEL MOGREN (REPLIK):

Om jag hör din historia rätt så hjälpte det heller inte med 1986 års handbok för att förstå realpresensen eller att kunna ta till sig den. Det du säger det är ju att det hjälper inte med handboken utan vi måste ha undervisning omkring också. Och där är vi ju, där är biskopsmötet väldigt tydligt att vi måste ha undervisning omkring och att det kommer inte att komma varken folkväckelse eller folkundervisning med en ny handbok. Men det är en grund att möta människor med ett språk. Mycket av det gamla språket är ju kvar eftersom så stora delar av 1986 års handbok kommer att vara kvar i den nya. Men det kommer också in nytt språk.

TOMAS JANSSON (REPLIK):

Jag måste fråga för att förstå din inställning till nattvardsböners olika moment för jag tror inte att vi har olika åsikter i det, men jag blir lite oklar över vad du menade. I nattvardsbönerna så försöker vi ju fånga in de här olika motiven som klassiskt hävdvunna i nattvardsböner. Vi uttrycker vår önskan om Andens nedkallande över bröd och vin, vi har vår åminnelse över Jesu lidande och död. Vi har ett tacksägelsemotiv som är starkt. Att Läronämnden menar att giltigheten beror inte på att alla moment är med alla gånger men det är väl ingen dygd att vi måste utesluta vissa

moment i vissa böner. Det är det jag funderar över, om vi ska liksom medvetet sträva efter att olika böner har vissa moment uteslutna.

BISKOP MIKAEL MOGREN (REPLIK):

Men det är väl ingen dygd att utesluta några moment. Det exempel som jag gav nyss på att utesluta moment, det var ju vid en dödsbädd därför att man kan ha ont om tid. Då är det absolut nödvändiga att säga instiftelseorden.

TOMAS JANSSON (REPLIK):

Jag tolkade det som en kritik mot förslaget i motion 2017:40 på hur olika moment ska vara med, så då missförstod jag ditt inlägg och ber om ursäkt för det.

BISKOP MIKAEL MOGREN (REPLIK):

Det centrala är sagt om att Kristi närvaro är absolut. Det är därför vi håller på med nattvarden, det är Kristi kropp och blod, vi säger det när vi delar ut nattvarden, ”Kristi kropp för dig utgiven, Kristi blod för dig utgjutet”. Det där har sin kärna i instiftelseorden som ska bevaras som de står. Sedan kommer det texter omkring. Det är nattvardsbönen i dess hela fullhet och de kan vara lite poetiska, förhoppningsvis ska de vara också, så att de är lätta att memorera och vackra att framföra men också bära väsentlig teolog, fast inte allt i varje nattvardsbön. Alla har inte allt.

ÄRKEBISKOP ANTJE JACKELÉN:

Ordförande! Med anledning av en nyss avslutad diskussion kan jag inte låta bli att citera Julian of Norwich som föddes på 1300-talet och sa, ”lika visst som Gud är vår fader, är Gud vår moder”. Men egentligen var det också nattvardsteologin som jag tänkte tala om och det är ju sannerligen en utmaning att diskutera teologi i treminuterstakt. Det kan inte bli mer än fragment. Å andra sidan så har vi Paulus med oss där, att allting är styckverk och jag får väl ta det också som en påminnelse om att ödmjukhet står oss bättre än tvärsäkerhet när vi talar om de här sakerna. När det gäller nattvardsbön 4, där det var det här med ”Gud i Kristus är du här i förväntan, arbete, lek och vila” osv. så har Läronämnden i sitt resonemang också funderat över är det här likställt eller är det här att förstå som en stegring från förväntan, arbete, lek och vila via glädje, hopp, sorg och kamp till lovsång, bröd och vin och då inte funnit att det fördunklar realpresensen. Liknande var det med nattvardsbön 8 ”räck oss i detta bröd och vin din välsignelse och kärlek” att med ekot i huvudet ”i denna nattvard ger du oss det yttersta beviset på din kärlek”. Samtalet om huruvida det är reformerta eller inte har funnits i Läronämnden och har då funnit sitt nedslag i vad vi har landat i. När det gäller nattvardsbön 5 så föreslogs det en förändring här nyss från ”så älskade Gud världen” till något annat, och jag vill bara påminna att det här är ändå Guds ord eller bibelns ord eller vad vi nu kallar det, Joh. 3:16 som finns bakom där.

”Stort är trons mysterium” är ett uttryck för att vi inte förfogar över uppenbarelser. ”Detta är trons mysterium” är mer en deklaration av att vi nästan vet var det här mysteriet är någonstans och det bedömde Läronämnden att inte vara helt likvärdiga formuleringar och fastnade då alltså för den ena av dem.

Vi talar här mycket om nattvardsbön och det är bra. Men låt oss komma ihåg ändå också vad som står i Lilla katekesen om nattvarden, nämligen ”för er utgiven och utgjutet till syndernas förlåtelse”, dessa ord är tillsammans med det kroppsliga ätandet och drickandet huvudsaken i sakramentet. Den som litar på dessa ord har

vad de säger och lovar, nämligen syndernas förlåtelse. Låt oss inte glömma det lutherska i det ”för er” är väldigt central.

JULIA KRONLID (REPLIK):

Ordförande! Tack kära ärkebiskop för att du deltar i debatten! Jag uppskattar det. Jag har faktiskt en liten fråga när det gäller just den här definieringen av Gud som vår moder, och jag tolkar då kyrkostyrelsens förslag att modersbegreppet ska likställas med fadersbegreppet. Har detta diskuterats i ett ekumeniskt sammanhang, t.ex. ekumeniska överenskommelser med Katolska kyrkan, med katolska sammanhang, med frikyrkor om vad detta kommer att innebära, hur detta kommer att tas emot i ekumeniska samarbeten?

ÄRKEBISKOP ANTJE JACKELÉN (REPLIK):

Som det framgick av citatet av Julian av Norwich är det inte något nytt i teologihistorien att detta har sagts, att Gud är sannerligen fader och en moder. Men det är ändå inte detsamma som en likställning. Jag menar, för oss som också tidigare sa, för oss som kristna så står det ut, i bönen Vår Fader eftersom Jesus lärde oss att be på det viset. Samtidigt så är det viktigt att vi bryter igenom så att säga väldigt närvarande symboler genom andra. Det gjorde Tomas av Aquino, det gjorde mästare Eckhardt, just för att vi inte göra någon enda metafor eller bild till en avgud.

JULIA KRONLID (REPLIK):

Det beror ju lite på hur man formulerar sig. Säger man att Gud är som en moder, så har jag inget problem med det, och att vi kan inrymma många i fadersbegreppet. T.ex. i förbön 4 står det, Gud är vår far och mor, och jag funderar då på, som i Katolska kyrkan där Maria är ett helgon och Jesu mor, hur detta ska gå ihop, och om man har diskuterat detta och haft en dialog inför den här kyrkohandboken, som ju ändå anser är en teologisk en viss teologisk förändring i Gudssynen. Jag har väl fått svaret någorlunda på frågan men kanske kan utveckla ytterligare om det har förts en diskussion eller om det kommer att föras en sådan diskussion.

ÄRKEBISKOP ANTJE JACKELÉN (REPLIK):

Diskussionen är som jag sa ingalunda nu utan det som det handlar om, att verkligen uttrycka att Gud är bortom vår föreställningsförmåga. Eftersom vi inte kan formulera det som är bortom vår föreställningsförmåga så behöver vi bilder, men för att vi inte ska fastna i bara en bild så behöver vi flera olika bilder. Det gör ju bibeln själv också, som en mor tröstar sitt barn så tröstar jag er, säger Gud. Gud talar om sig själv som en mor också i bibeln, så det är inget nytt på det viset.

FREDRIK SIDENVALL (REPLIK):

Jag tänker att Gud vill inte vara bortom våra föreställningar utan Gud vill komma hitom vår föreställningar och därför uppenbarar han sig i sin son Jesus Kristus, i de ord som inspireras av den helige Ande, hos profeter, apostlar och evangelister. Som ett resultat av detta så samlades den heliga allmänliga apostoliska kyrkan till kyrkomötet i Efesos. Där slogs det fast, inte att Gud är vår moder, men att Gud har en moder, Theotokos, jungfru Maria, Guds moder, det är allmän katolsk biblisk tro. Att vi här uppträder ju nu inte som idéhistoriker utan som bekännande kristna och att bara höra då att Julian av Norwich åberopas som norm tycker jag är lite svagt.

ÄRKEBISKOP ANTJE JACKELÉN (REPLIK):

Du har så rätt Fredrik, att Gud vill uppenbara sig i Kristus. Det är Guds ansikte för oss, Jesus Kristus. Att jag åberopar Julian av Norwich som norm då hörde du nog kanske fel. Jag åberopade snarare som exempel och jag tror det är viktigt just eftersom vår kunskap om Guds uppenbarelse trots allt förblir i våra mänskliga kategorier och styckverk som aposteln Paulus säger, så behöver vi den hjälpen och också den teologiska diskussionen.

FREDRIK SIDENVALL (REPLIK):

Jo, men helgonen och kyrkofäderna ska ju provas utifrån skriften. Här talar vi inte bara för att allmänt plocka exempel utan du som den högsta andliga ledaren i vår kyrka måste ju då i skriften visa på att det finns ett gediget underlag för att vi ska börja bekänna, vi tror på Gud vår moder. Då tycker jag inte att det duger med Julian av Norwich eller den heliga Birgitta eller vad det kan vara, utan det är de kanoniska skrifterna. Sedan vill jag verkligen understryka hur jag uppskattar citatet ur Lilla katekesen, betoningen av tron på de löftesord som är knutna till nattvardens element. Det är att bedriva teologi som jag sätter stort värde på.

ÄRKEBISKOP ANTJE JACKELÉN (REPLIK):

Om du i handboksförslaget har hittat formuleringen ”Vi tror på Gud moder” så är jag tacksam om du visar mig det, för jag har inte hittat det.

DAG SANDAHL (REPLIK):

Ordförande! Det var mest det här med bibelord, Alltså liturgiska texter är ju inte bibelord. Bibelord har på ett sätt inte försteg när liturgier formuleras. De är bakgrundsmaterial och referensram. Om man i liturgin ska säga, Gud älskar världen, som ett rent allmänt påstående så är det inte riktigt så att det träffar vad vi gör i eukaristin. Där talar vi om att Gud har förbarmat sig och sänt sin son. Jag tror att här finns en skillnad mellan säg ett reformert sätt att skriva liturgier och ett allmänkyrkligt eller katolskt. Jag vill bara markera skillnaden. Sedan uppskattar jag mycket Julian av Norwich och många andra teologer. Som det hette vid en doktorsdisputation, teologiskt kan man säga ungefär vad som helst, och det var biskopen i Finland, Wikström som fällde denna goda replik, teologiskt kan man säga ungefär vad som helst.

ÄRKEBISKOP ANTJE JACKELÉN (REPLIK):

Jag var frestad att säga nu, Dag, att det är du ett levande bevis på. ;-)

Visst är det så att teologin verkligen handlar om att tänja gränserna på vad vårt förnuft är kapabelt till och därför är teologin så oerhört fascinerande och inbegriper både filosofi, etik och idéhistoria och språkanalys och mycket till. Det lilla exemplet ur nattvardsbönen, tänkte jag att alluderingen till Joh. 3:16 var så tydlig. Jag blev bara förvånad över att den skulle förbättras. Det kändes som om man förbättrade bibelordet. Men det är ingen stor sak.

DAG SANDAHL (REPLIK):

Ordförande! Jag är mycket lycklig över detta argumentationsfel, *argumentum ad hominem*, som Antje Jackelén nu kör med. Det brukar man göra i det yttersta, desperata stadiet. Jag tror ju inte att det här som hon talar om, teologin i enkel form

är någon vettig kategori. Teologin, vad är det för någonting? Nej, jag övertygas inte av det här. Vi försöker ändå faktiskt göra ett hyfsat arbete för att få en bra kyrkohandbok. Jag tycker att ärkebiskopen ska delta i den dialogen på ett lite schysstare sätt.

ÄRKEBISKOP ANTJE JACKELÉN (REPLIK):

Om det var *ad hominem* att jag gav Dag Sandahl en komplimang för att vara en levande teolog, då undrar jag om det inte är *ad hominem* att Dag Sandahl menar att jag är desperat. Jag kan lugna honom att jag inte är ett dugg desperat. Jag tycker att det är ganska spännande att få diskutera teologi.

KJELL PETERSSON (REPLIK):

Ordförande! Det gällde alltså acklamationen efter instiftelseorden. Antje nämnde att anledningen till att man bara hade ”stort är trons mysterium” men inte ”trons mysterium” eller ”detta är trons mysterium” var att de senare formuleringarna kunde antyda att vi själva förfogade över nattvardens mysterium. Så är det ju inte i de formuleringarna, därför att det ord i formuleringarna, som antyder att vi inte förfogar, vilket vi naturligtvis inte gör, över detta är ju just ordet mysterium, och det finns ju i alla tre formuleringarna.

ÄRKEBISKOP ANTJE JACKELÉN (REPLIK):

Det är rätt. Problemet med ”detta är trons mysterium” är att det är oklart vad 'detta' syftar på. Syftar det bakåt på instiftelseorden eller syftar det framåt på församlingens svar på denna fråga? Det skapar en viss osäkerhet. Det finns en hel del lutherska kyrkor som man känner lite, ska vi ha eller ska vi inte ha det, men det har ju funnit insteg också i många lutherska kyrkor. Då tror jag ändå på den här proklamationen, ”stort är trons mysterium”, som inte pekar ut att det är här eller det är där.

KJELL PETERSSON (REPLIK):

Ja, det ligger naturligtvis mycket i detta. Samtidigt är det ju så att detta mysterium förbinds med det välsignade brödet och vinet, därför att de är bärare av Kristi kropp och blod, som det egentligen syftar på. Det är ju detta som är ”trons mysterium” både hur detta kan vara möjligt och hur vi genom brödet och vinet kan få del av det liv som Kristus ger.

ÄRKEBISKOP ANTJE JACKELÉN (REPLIK):

Jag delar Läronämndens uppfattning att formuleringen ”stor är trons mysterium” ändå är den som är bäst att kombinera med just detta, som jag läste ur Luthers Lilla katekes, ”för er utgiven”.

SOFIJA PEDERSEN VIDEKE:

Ordförande! Precis innan Dan Sarkar steg upp här i talarstolen så lämnade jag in en rättelse, därför att jag upptäckte precis samma fel som han hade upptäckt. Nu vill jag att ni tittar i bilaga 4, ändringsförslag till kyrkohandboksförslaget, och så står det längst ut, rättad version, och så kan vi nu ta lärdom att ibland är det farligt att skicka ut en rättad version för då kan det komma upp nya fel. Bläddra till sidan 113. På nedersta meningen ”oss genom din Andes kraft” strykas. Sedan på sidan 114, stryk de fem översta raderna, alltså ända t.o.m. ”Amen”, så blir det instiftelseorden så som

de står i alla andra nattvardsböner. Ola Isacsson är tyvärr inte här så nu tar jag mig friheten att tala för Ola Isacsson, nämligen att vi önskar i utskottet att vi ska följa Gudstjänstutskottets förslag. Det är alltså små avvikelser, de är markerade med gult, från det som i kyrkohandbok 1986 kallas nattvardsbön G. Vi ska alltså inte ta den rakt av från nattvardsbön G, för då blir det problem, då blir det andra instiftelseord där också, utan istället enligt Gudstjänstutskottets förslag när vi nu har strukit de sex rader som jag här har nämnt.

LISA TEGBY:

Ordförande! Jag talar nu efter denna spännande diskussion för utskottet och yrkar på att utskottets förslag ska antas i sin helhet. Ödmjukhet istället för tvärsäkerhet och så samtidigt försöker vi formulera oss så gott vi kan och ta emot Kristi närvaro i nattvarden. Utskottet noterar att det finns en bredd i språk, stil och teologiska nyanser i handboksförslaget, i prefationer och nattvardsböner, och vi menar att det här är nödvändigt för att hela kyrkans teologiska mångfald ska rymmas samtidigt som vi är tydliga när det gäller både ubikvitet och realpresens.

Utifrån Läronämndens yttrande vill vi påpeka att alla betydelsebärande moment inte behöver finnas med i alla enskilda alternativ. Bönen om Anden finns t.ex. med i hela nattvardshandlingen och handlar inte om exakta formuleringar där vi behärskar det ögonblick där Kristus blir närvarande. Han är närvarande i brödet och vinet. De ändringar som utskottet föreslår finns i bilaga 4 på sidan 112 och 113.

Utifrån Läronämndens påpekanden vill vi precisera nattvardsbön 3 från ett mer precist ”du” till en bön utsagd till ”Gud”.

Vad gäller nattvardsbön 6 finns det förslag, och det har vi ju hört, både att ta bort talet om ”Gud som en moder” och att ta bort ordet ”som” och säga att ”Gud är vår moder och vår fader”. Utskottet påpekar med Läronämnden det riktiga i att kunna tala med Gud också som vår moder. Vi ser inte att det skulle tillföra något väsentligt i att ändra formuleringen från 1986 års kyrkohandbok och vill därför hålla fast vid formuleringen, ”du som är som en fader och en moder för oss”.

Nattvardsbön 11 kompletterar vi på samma sätt som nattvardsbön 3 i den första raden, och så vill utskottet också tillföra ytterligare en nattvardsbön precis som Sofija nyss har talat om, det är alltså nattvardsbön G i 1986 års handbok. Den har använts och gjorts om och blivit nr 9 i handboksförslaget med infogad förbön, men när den har gjorts om så har delar av motiven försvunnit så därför vill vi föra in hela nattvardsbön G som nr 14.

När det gäller acklamationen efter instiftelseorden förordar utskottet tillsammans med Läronämnden ”stort är trons mysterium” när en acklamation används. Det ligger linje med vad många andra lutherska kyrkor använder, och uttrycker väl vår kyrkas tro och bekännelse.

Jag yrkar på att utskottets förslag antas i sin helhet.

Beslut i ärendet återfinns i kyrkomötets protokoll, § 172.